

BİREYLERİN DINDARLIK DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Nilüfer Voltan Acar*, İbrahim Yıldırım**, Tuncay Ergene***

ÖZET:

Araştırmanın amacı bireylerin dindarlık düzeylerinin yaş, cinsiyet, medeni durum sosyo ekonomik statü, başvuru yardımı kaynakları, geleceğe yönelik görüşler açısından incelenmesidir. Araştırmanın örneklemini 1995 yılı 1 - 30 Nisan tarihleri arasında Ankara'nın çeşitli noktalarından geçen 16 yaşın üzerinde 873 kişidir. Araştırmada bilgiler araştırmacılarca geliştirilen bilgi toplama formuyla elde edilmiştir. Verilerin analizi için χ^2 testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre erkekler kadınlara göre dindarlık düzeyi bakımından daha uç noktalardadır. Yaş yükseldikçe dindarlık düzeyinde bir artış, SES ve öğrenim düzeyi yükseldikçe de bir düşüş gözlenmektedir. Dindar bireylerde falcıya gitme, yatur ziyareti, sadaka verme davranışları, dindar olmayanlarda ise yıldız falına inanç oranı daha fazladır. Toplumdaki bireylerin 2/3 ülkenin geleceğini olumsuz görürken 2/3 de kendi geleceğini olumlu görmektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Dindarlık düzeyi, din.

ABSTRACT:

The purpose of this study was to investigate the religiosity level of individuals according to their age, gender, marital status, SES, helping sources and their views about the future. The sample of the study included 873 individuals aged above 16 years and live in Ankara between the dates of 1st and 30th of April 1995. A questionnaire developed by the researchers was utilized in the study. The data were analyzed by Chi-square Test.

The findings have shown that men were more radical compared to women on religiosity level. There was an increase in religiosity level due to age and a decrease due to SES and educational level. Although the activities such as visiting fortune tellers, shrines and giving small amount of money, goods or commodities to the poor people are common amongst the highly religious people, belief in personal horoscope is more popular amongst the less religious ones. On the other hand, two-thirds of the respondents have declared negative opinions about the future of the society in which they live, the ratio was one-third amongst the respondents who have negative opinions about their own futures.

Social and educational implications of these findings were discussed.

KEY WORDS : Religiosity level, religion.

1. GİRİŞ

Din sosyal bir üst yapı kurumudur. Dini uygulama ve inançlar, en basit ve / veya en karmaşık tüm toplum ve topluluklarda varlığı yadsınamaz bir olgudur. Tüm bireyler dindar değildirler, ancak yine de şu veya bu şekilde din olgusundan etkilenirler.

Tarih boyunca dinin insanlar üzerindeki yaptırımını, ve onları yönlendirmesi tartışılmaz. Söz gelimi, eski Türklerle bakıldığında "şaman", "baksi" denilen din adamlarının, o zamanlarda toplumları yönlendirdiği bilinmektedir. Yine eski Mısır'da firavunların dinsel kişilikleri vardı. Tek tanrılı dinlerin ortaya çıkmasıyla, Hristiyanlık'ta kilisenin emir ve yönlendirmesi dolayısıyla engizisyon mahkemelerinin kurulduğu, haclı seferlerinin düzenlendiği tarihsel bir gerçektir. Toplumlara yön veren, insanların yaşantılarını düzenleyen, yaptırımları olan din kurumununun bireyler üzerindeki etkisinin yoğunluğu, bireylerin dindarlık düzeyleri olarak tanımlanabilir. Bireylerin dindarlık düzeyleri, onların tutumlarının, değerlerinin oluşmasında etkili olmaktadır. Ayrıca, bireylerin dindar olup olmamaları onların seçimlerine, yaşam biçimlerine yön vermektedir. Dinin siyasi yönetimle elele verdiği ve insanların yaşamında bu denli önemli olduğunu anlayan Batı'da, Arsel [1]'in belirttiği gibi, din adamı sırtını devlete dayamış olarak, 18. yüzyıla kadar bilim ve düşünce adamlarını "dinsizlik, bilgisizlik, peygambere hakaret veya din duygularını rencide etmek" suçlamalarıyla susturmuştur. Batı dünyası ancak 18. yüzyıldan itibaren akılcılığı toplum yaşamında egemen kılmaya başlamış, kaynağı ne olursa olsun her türlü veriyi (bu arada din verilerini de) akıl kıstasına vurmakla ve insanları eğitim sistemi aracılığıyla, verileri akıl kıstasına vurarak düşünmeye alıştırmakla "düşünce ve bilim" uygarlığına kavuşmuştur.

Bireylerin seçimleri, yaşam biçimleri ruh sağlığı din kurumu tarafından olumlu veya olumsuz et-

- * Prof. Dr. Nilüfer Voltan Acar, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.
- ** Yard. Doç. Dr. İbrahim Yıldırım, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.
- *** Tuncay Ergene, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

kilenmektedir. Psikolojik danışma ve rehberliğin en temel işlevlerinden biri ruh sağlığını korumaktır. Bu anlayıştan hareketle, Akılcı Duygusal Psikoterapi yaklaşımının temsilcilerinden olan Albert Ellis, son çalışmalarında bireylerin dindarlık düzeyleri ile ruh sağlıkları arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşmıştır. Ellis (1987) yaptığı bir çalışmada dindar (religious) ile dinci, softa (religiosity) kavramlarını birbirinden ayırarak, geniş insan kitlesini ilgilendiren Musevilik, Hristiyanlık, İslamiyet gibi dinlere bağlı çok sayıda dinci olduğunu belirterek, dincilerin yanısıra, Liberalizm, Marksizm, Freudianizm gibi akımlarda da sosyal, politik ve ekonomik düşünceleriyle dogmatik fanatiklerin (dogmatic absolutistic) olabileceğinden söz ederek bu dinci ve fanatiklerin ruh sağlığı bozukluğunu vurgulamıştır.

Ellis'in daha önceki dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisini araştırmaya yönelik çalışmalarından elde ettiği bulguları eleştiren Sharkey ve Malony [3] ise Ellis'in aksine ruh sağlığı ile dindarlık düzeyi arasında bir ilişki bulunmadığını belirtmektedirler.

Ülkemizde dindarlık düzeyleri ile ruhsağlığı arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik bir çalışmaya rastlanmamış olmasına karşın, Özdoğan [4] yaptığı bir çalışmada dini yaşantı ve din anlayışına ilişkin bazı değişkenlerin bireylerin kendini gerçekleştirme düzeyini etkilediğini bulmuştur.

Kendini gerçekleştirme, C. Rogers'a göre [5] ruh sağlığı demektir. Kendini gerçekleştirme yolunda hayli yol almış insan çağdaş insandır. Psikolojik danışma ve rehberliğin en genel amacı ise bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım etmektir. Çağdaş eğitim anlayışının da en genel amacı bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım etmek olmalıdır.

Belirtilen gerekçelerle toplumumuzda dindarlık düzeyi farklı bireylerin özelliklerinin incelenmesi önemli görünmektedir. Çünkü, psikolojik danışma ve rehberlik hizmeti tüm toplum kesimlerinin yararlanabileceği bir meslektir. Farklı niteliklere sahip olan toplumdaki çeşitli grupların bazı temel niteliklerinin bilinmesi, psikolojik danışmanların daha kaliteli bir hizmet sunmalarına yardımcı olabilir. Bu nedenle bu çalışmada dindarlık düzeyleri, cinsiyet, yaş, medeni durum, algılanan sosyo-ekonomik düzey, öğrenim düzeyi, bir sorun karşısında bireyin baş vurduğu yardım kaynakları, bireylerin falcı, medyum ve üfürükçüye gitme dereceleri; büyü yaptırma, kurşun döktürme, muska yazdırma, adak adama, yatır ziyareti, sadaka verme; yıldız falına inanıp inanmama gibi özellikleri ile bireylerin Türkiye'nin ve kendisinin geleceklere konusundaki düşünceleri açısından incelenmiştir.

2.YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmaya ilişkin evren ve örneklem, bilgi toplama aracı, işlem ve verilerin analizi hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Ankara anakent belediye sınırları içinde oturan 16 yaşın üzerindeki tüm Ankaralılar oluşturmaktadır. Örneklemi, 1 - 30 Nisan 1995 tarihleri arasında Bahçelievler, Kızılay, Çankaya, Sıhhiye, Ulus, Cebeci bölgelerinin belli noktalarından geçen, seçkisiz olarak alınan 885 kişi oluşturmuştur. Ancak, çeşitli elemeler sonucu 873 kişinin verileri üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Örneklem grubunun cinsiyet, yaş ve algılanan sosyo - ekonomik düzey (SED)'e göre dağılımları Tablo - 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Örneklem grubunun özellikleri

Özellik	Grup	n	%
Cinsiyet	Kadın	375	43.15
	Erkek	494	56.85
Yaş	16 - 18	105	12.07
	19 - 35	562	64.59
	36 - 50	127	14.59
	51 - +	76	8.73
Sosyo Ekonomik Düzey (S E D)	Üst	86	9.89
	Orta	672	77.33
	Alt	115	12.77

Örneklem grubunun % 43'ü kadın, % 57'si erkeklerden oluşmuştur. Grubun % 12'si 16-18 yaş; % 65'i 19-35; % 15'i 36-50; % 9'u 51 ve daha yukarı yaşlarda bulunmaktadır. Yine örneklemi oluşturan bireylerin % 10'u kendilerini üst SED'de % 77'si orta SED ve % 13'ü ise alt SED'de görmektedirler.

2.2. Bilgi Toplama Aracı

Araştırmada bilgiler, araştırmacılar tarafından geliştirilen 24 maddelik bir bilgi toplama formu ile elde edilmiştir.

2.3. İşlem

Araştırmanın yapılabilmesi için ilk önce Devlet İstatistik Enstitüsü'nden "olur" alınarak Ankara Valiliği, Emniyet Müdürlüğü Güvenlik Şubesi'ne başvurulmuştur. Gerekli işlemlerden sonra Ankaralı'nın çeşitli yerlerinde, Eski TBMM, Sebze Hali, Ulus Atatürk Heykeli, Büyük Şehir Belediyesi, Gima, YKM, MEB, Tarım Bakanlığı, Kuşulu Park, Atakule, Milli Kütüphane, Bahçelievler son durak, Cebeci PTT, Konservatuvar, Dikimevi kavşağı önlerinde beklenecek görüşme yapılmıştır. Anketör olarak, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programından ondört son sınıf öğrencisinden yararlanılmış ve bunlar için izin alın-

Tablo 2. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin cinsiyete göre yüzdeleri ve χ^2 sonuçları

Cinsiyet	Kadın	Erkek	Toplam % (n)
Dindarlık düzeyi			
	SATIR		YÜZDELERİ
Çok Dindar	31	69	100 (36)
Dindar	44	56	100 (312)
Din ile az ilgili	48	52	100 (400)
Hiç ilgili değil	31	69	100 (111)
Toplam % (n)	43 (437)	57 (486)	100 (859)
	SÜTUN		YÜZDELERİ
Çok Dindar	3	5	4 (36)
Dindar	36	36	36 (312)
Din ile az ilgili	51	43	47 (400)
Hiç ilgili değil	9	16	13 (111)
Toplam % (n)	100 (373)	100 (486)	100 (859)

DF = 3, $\chi^2 = 13.234$, $p = .0042^{**}$

mıştır. Bu öğrenciler, uygulamaya başlamadan önce, nasıl bir yol izleyecekleri konusunda bilgilendirilmişlerdir. 1 - 30 Nisan 1995 tarihleri arasındaki günlerde hafta sonları dışında 9:30 - 17:00 saatleri arasında veri toplamak ve yansız olmak amacıyla her gün her anketör karşılaşılan onbirinci kişi ile görüşme yapmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada ele alınan çeşitli özelliklere göre psikolojik danışma hizmetinden yararlanan bireylerin yüzdeler dağılımları hesaplanmış ve ki - kare (χ^2) testi ile yüzdeler arası fark kontrol edilmiştir. Analiz sonunda χ^2 değerinin istatistiksel olarak anlamlı çıkması durumunda elde edilen bulgular tablolarda özetlenerek yorumlanmıştır. Analizlerin yapımında STATVIEW istatistik paket programından yararlanılmış, araştırmada hata payı .05 olarak kabul edilmiştir.

3. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırmada ele alınan değişkenlere ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

3.1. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin cinsiyete göre özellikleri

Araştırmada, "Cinsiyete göre bireylerin dindarlık düzeyleri anlamlı olarak farklı mıdır?" sorusuna cevap aranmıştır. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin cinsiyete göre yüzdeleri ve χ^2 sonuçları Tablo - 2'de sunulmuştur.

Tablo - 2 incelendiğinde, araştırmaya katılan 859 kişinin % 4'ü kendilerini "çok dindar", % 36'sı "dindar", % 47'si "din ile az ilgili", % 13'ü ise kendilerini din ile "hiç ilgili değil" şeklinde ifade etmişlerdir. Deneklerin % 43'ü kadınlardan % 57'si ise erkeklerden oluşmuştur. Dindarlık düzeyleri farklı grupların cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde; çok dindarların % 69'unu, yani büyük bir çoğunluğunu er-

keklerin oluşturduğu görülecektir. Dikkat çeken bir nokta, dinle hiç ilgili olmadığını söyleyenlerin % 69'u da erkeklerden oluşmuştur. Anlaşılacağı üzere "çok dindar" veya "dinle ilgisi olmayanlar" daha çok erkeklerdir.

Sütun yüzdeleri kısmında kadın ve erkek grupları dindarlık düzeyleri bakımından kendi içlerinde incelendiğinde, kadınlar arasında kendini "çok dindar" olarak ifade edenlerin oranı % 3 iken, bu oran erkekler için % 5 olarak görülmektedir. Din ile az ilgili olduğunu söyleyen kadınların oranı (% 51) erkeklerle kıyasla (% 43) daha yüksek bulunmuştur. Yine kadınlar arasında din ile hiç ilgili olmadığını belirtenlerin oranı % 9, erkekler arasında ise % 16 olarak çıkmaktadır. Satır ve sütun yüzdelerine bakıldığında kadınlara kıyasla erkeklerin, dindarlık düzeyi bakımından daha uç noktalarda yer aldıkları; buna karşın, kadınların daha çok dinle az ilgili veya dindar özelliklere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Yüzdeler arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p < .01$).

Kadınlara kıyasla, erkeklerin dindarlık düzeyi bakımından daha uç noktalarda yer almalarının nedeni, erkeklerin kadınlara kıyasla aktif politikaya daha yakın olmaları [6] ile ilişkili olabilir. Gözlemlendiği kadarıyla üniversitelerdeki "dinci", "ülküçü" ve "devrimci" olarak adlandırılan ve aktif eylemlerde bulunan grupların çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Bu gruplar çan eğrisinin sağ uçlarında yer almaktadırlar.

Din ile politikanın iç içe girdiği, hatta dini tutumların politik tercihlerde neredeyse belirleyici rol oynadığı, ayrıca politikacıların sıkça belirttikleri gibi, politikanın genelde erkekler eliyle yürütüldüğü ülkemizde erkeklerin dindarlık düzeyi bakımından uç noktalarda olmalarını doğal karşılamak gerekir. Sosyal, politik, ekonomik bakımlardan bir "tıkanıklık" yaşayan ülkemizde, politikayla daha çok ilgili kişilerin radikal tutum ve çözümlere yönelmeleri bek-

Tablo 3. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin yaşa göre yüzdeleri ve χ^2 sonuçları

Yaş Dindarlık düz.	16 - 18	19 - 35	36 - 50	51 - 65	66 ve üzeri	Toplam % (n)
SATIR YÜZDELERİ						
Çok dindar	11	67	14	8	0	100 (36)
Dindar	11	56	18	15	1	100 (312)
Dinle az ilgili	15	69	12	5	0	100 (401)
Hiç ilgili değı	5	74	16	5	0	100 (111)
TOPLAM% (n)	12 (102)	65 (557)	15 (126)	8 (73)	0 (2)	100 (860)
SÜTUN YÜZDELERİ						
Çok dindar	4	4	4	4	0	4 (36)
Dindar	32	31	46	63	100	36 (312)
Dinle az ilgili	58	50	37	26	0	47 (401)
Hiç ilgili değı	6	15	14	7	0	13 (111)
TOPLAM% (n)	100 (102)	100 (557)	100 (126)	100 (73)	100 (2)	100 (860)

DF = 12, $\chi^2 = 44.672$, $p = .0001****$

lenebilir. Bu anlayışla, erkekler dindarlık düzeyi bakımından daha uç noktalara yönelmiş olabilir.

3.2. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin yaşa göre özellikleri

Araştırmada, 16 ve daha fazla yaştaki bireyler beş farklı gruba ayrılmışlardır. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin yaşa göre yüzdeleri ve χ^2 sonuçları Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3'deki satır yüzdeleri incelendiğinde görüleceği gibi örneklem grubunun % 12'si "16-18" yaş; % 65'i 19-35 ; % 15'i 36-50; % 8'i ise 51-65 yaş grubunda bulunmaktadır. 66 ve daha yukarı yaşta sadece iki kişi yer almaktadır. Tablo 3'deki satır yüzdeleri, çeşitli yaş grubunda bulunan bireylerin dindarlık düzeyleri hakkında örneklem kapsamında bilgi vermektedir.

Sütun yüzdeleri incelendiğinde; 16 - 65 yaşlarında yer alan tüm gruplardan "çok dindar" olanların % 4 oranında olduğu görülmektedir. Buna karşın 16 yaştan başlayarak tüm yaş gruplarında kendini "dindar" olarak adlandıranların oranında, yaşa paralel olarak bir artış olduğu görülmektedir. Tersine, 16 - 18 yaş grubunda "din ile az ilgili" olanların oranı % 58 iken, bu oran 51-65 yaş grubunda % 26'ya düşmektedir. Başka bir deyişle, yaş yükseldikçe buna paralel olarak, "ahiret" düşüncesiyle dindarlık düzeyinde bir artış görülmektedir. Böyle bir bulgunun çıkmasına neden olarak insanların yaşlandıkça dine daha çok bağlanmaları gösterilebilir. Din ile hiç ilgisi olmayanların ise daha çok 19 - 50 yaşlarında yer aldığı görülmektedir. Örneğin 16 - 18 yaş grubunda "din ile hiç ilgisi olmadığını" söyleyenlerin oranı % 6 iken; bu oran 19- 35 yaş grubu için % 15 ve 36-50 yaş grubu için ise % 14 olarak çıkmıştır. Yüzdeler arasındaki farklar istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($p < .0001$).

Yaş yükseldikçe buna paralel olarak, dindarlık dü-

zeyinde bir yükselmenin olması, insanların yaşamlarında ölüm korkusu yaşayabileceklerini ve böylece dine daha çok yönelebileceklerini akla getirmektedir. Din ile hiç ilgisi olmayanların oranındaki artış genç yetişkinlik ve orta yaşlılık dönemlerine rastlamaktadır. Bu dönemde insanların meslek seçme, iş bulma, evlenme, işte yükselme, çocukların eğitimi v.b. çok ciddi sorunlar ve sorumluluklarla yüzyüze geldiği dönemlerdir. Zorlanmalı yaşam koşulları bu sorunların çözümünde bireyi tevekküle, radikal tutumlara, dinsel konularda uç noktalara sürüklemiş olabilir.

3.3. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin medeni duruma göre özellikleri

Araştırmada "çok dindar", "dindar", "din ile az ilgili" ve "din ile hiç ilgili olmayan" gruplar, "evli", "dul", "boşanmış" veya "bekar" olma durumlarına göre de incelenmişlerdir. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin medeni duruma göre yüzdeleri ve χ^2 sonuçları Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4'de görüleceği gibi araştırmaya katılan 860 bireyden % 30'u evli, % 4'ü dul; % 2'si boşanmış ve % 64'ü bekarıdır. Gerek örneklem, gerek evren dikkate alındığında "evli" ve "bekar" gruplar büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır.

Sütun yüzdelerinde yer alan her grup kendi içinde değerlendirilecek olursa; evli bireyler arasında "çok dindar"ların oranı % 6 "Dindar" olanların oranı % 49 ve "dinle ilgisi olmayanların" oranı ise % 9'dur. "Bekar" grup ele alındığında "çok dindar"lar % 3, "dindar"lar % 30 ve "dinle ilgisi olmayanlar" ise % 15 oranında görülmektedir. Anlaşılacağı gibi evli erkekler arasında, bayanlara kıyasla, "çok dindar ve dindarların oranında bir yükselme görülmektedir. Tersine bekar grup içinde dine karşı ilgi oranı, evlilere kıyasla, azalmakta, hatta dinle hiç ilgisi olmayanlar en çok bekarlar arasında yer almaktadır (% 64).

Tablo 4. Dindarlık düzeyi farklı bireylerin medeni duruma göre yüzdeleri ve χ^2 sonuçları

Medeni durum Dindarlık düzeyi	Evli	Dul	Boşanmış	Bekar	Toplam % (n)
SATIR YÜZDELERİ					
Çok dindar	42	6	3	50	100 (36)
Dindar	40	6	1	53	100 (312)
Din ile az ilgili	23	3	2	71	100 (401)
Hiç ilgili değil	20	1	4	76	100 (111)
TOPLAM% (n)	30 (256)	4 (36)	2 (16)	64 (552)	100 (860)
SÜTUN YÜZDELERİ					
Çok dindar	6	6	6	3	4 (36)
Dindar	49	56	13	30	36 (312)
Din ile az ilgili	36	36	56	52	47 (401)
Hiç ilgili değil	9	3	25	15	13 (111)
TOPLAM% (n)	100 (256)	100 (36)	100 (16)	100 (552)	100 (860)

DF = 9, $\chi^2 = 46.84$, $p = .0001****$

15); Dikkati çeken diğer bir nokta, boşanmış bireylerin dörtte birinin (% 25) din ile hiç ilgili olmadıklarını belirtmiş olmalarıdır. Yüzdeler arasındaki farklar önemli çıkmıştır ($p < .0001$).

Evli erkeklerin evli bayanlara kıyasla daha dindar olmalarının nedeni Tablo - 2'nin açıklama ve yorumunda belirtilmiştir. Bekar grup içinde dine karşı ilginin az olması, bekarların daha çok genç yaşta ve öğrenci olmaları, idealist yapıları sonucu radikal eğilimleri ile ilgili olabilir. Boşanmış kişilerin dörtte birinin din ile hiç ilgili olmadıklarını ifade etmiş olmaları da dikkat çekicidir. Boşanmış kişilerin, değerler sistemi ile boşanma arasında ciddi bir çelişkinin olmadığı söylenebilir. Din ile hiç ilgili olmayan kişiler ya kolayca boşanmaya yönelebilirler, düşük ya da dini inançlarının zayıflığı eşler arasındaki çatışmanın kaynağı olabilir. Dini inancı güçlü olan kesimler daha çok düşük SED'e sahip kişilerdir ki, bunlar boşanma olayına kolay başvurmazlar. Birtakım sorunlarına karşın evliliklerini devam ettirme eğilimi içinde olabilirler.

3.4. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin sosyo - ekonomik düzeylerine göre özellikleri

Dindarlık düzeyleri farklı bireylere, kendilerini hangi sosyo - ekonomik düzey (SED) de gördükleri sorulmuştur. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin, kendilerini algıladıkları SED'e göre yüzdeleri ve χ^2 sonuçları Tablo - 5'de gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan 859 bireyden % 10'u kendilerini üst, % 77'si orta, % 13'ü ise alt SED'de gördüklerini belirtmişlerdir.

Kendisini "çok dindar" olarak belirten 36 kişiden % 58'i orta SED'de, % 31'i ise alt SED'de çıkmıştır. Satır yüzdeleri incelendiğinde dindar / çok dindar olanlar ile, din ile hiç ilgisi olmayanların daha çok orta ve alt SED'de yer aldıkları görülmektedir.

Yine Tablo - 5'deki sütun yüzdeleri incelendiğinde; üst SED'deki grup içinde çok dindar ve dindar olanların oranı % 27 iken, çok dindar veya dindarların oranı orta SED'de % 40'a ve alt SED'de % 51'e yükselmiştir. Başka bir ifade ile SED düştükçe,

Tablo 5. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin algıladıkları sosyo ekonomik düzeye göre yüzdeleri ve χ^2 sonuçları

SED	Üst	Orta	Alt	Toplam % (n)
SATIR YÜZDELERİ				
Çok dindar	11	58	31	100 (36)
Dindar	6	79	14	100 (312)
Din ile az ilgili	11	82	7	100 (400)
Hiç ilgili değil	15	61	23	100 (111)
Toplam % (n)	10 (85)	77 (663)	13 (111)	100 (859)
SÜTUN YÜZDELERİ				
Çok dindar	5	3	10	4 (36)
Dindar	22	37	41	36 (312)
Din ile az ilgili	53	49	26	47 (400)
Hiç ilgili değil	20	10	23	13 (111)
Toplam % (n)	100 (85)	100 (663)	100 (111)	100 (859)

DF = 6, $\chi^2 = 43.779$, $p = .0001****$

Tablo 6. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin öğrenim düzeylerine göre yüzdeleri ve χ^2 sonuçları

Öğr. Düzeyi Dindarlık düzeyi	Okur - yazar İlkokul	Orta okul	Lise	Üniversite Yüksek okul	Toplam % (n)
SATIR YÜZDELERİ					
Çok dindar	31	17	19	33	100 (36)
Dindar	13	10	26	51	100 (312)
Din ile az ilgili	2	6	33	60	100 (401)
Hiç ilgili değil	5	5	20	71	100 (111)
TOPLAM% (n)	7 (64)	8 (67)	28 (240)	57 (489)	100 (860)
SÜTUN YÜZDELERİ					
Çok dindar	17	9	3	2	4 (36)
Dindar	64	48	33	33	36 (312)
Din ile az ilgili	11	36	55	49	47 (401)
Hiç ilgili değil	8	7	9	16	13 (111)
TOPLAM% (n)	100 (64)	100 (67)	100 (240)	100 (489)	100 (860)

$$DF = 9, \chi^2 = 84.823, p = .0001****$$

buna paralel bir şekilde çok dindar ve dindarların oranında bir artış gözlenmektedir. Dikkati çeken bir nokta üst SED'de yer alan bireylerin % 53'ü din ile az ilgili olduklarını bildirirken % 20'si din ile hiç ilgili olmadıklarını ifade etmişlerdir. Genel bir eğilim olarak SED yükseldikçe "din ile az ilgili" olduğunu belirtenlerin oranında da bir yükselme ortaya çıkmaktadır. Yine orta SED'den farklı olarak "din ile hiç ilgili" olmayanların üst ve alt SED'de daha yüksek oranlarda yer aldıkları gözlenmektedir. Yüzdeler arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p < .0001$). Bu sonuçların tümüne birden baktığımızda, alt SED'e doğru gidildikçe dindarlık düzeyinde bir yükselme görüldüğü, dinle ilgisi olmayanların daha çok alt ve üst SED grupları içerisinde buldukları söylenebilir.

Elde edilen bulgulara göre dindar veya çok dindarlar alt SED'de yer alan gruplar arasında daha yaygındır. Bu sonuçlar Koenig ve ark.'ın [7] bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Alt SED'de yer alan bireylerden bir kısmı yaşadıkları sosyo-ekonomik sorunlar karşısında tevekküle yönelmiş olabilirler ve kendilerini dindar olarak görebilirler. Bu sonuçlar alt SED'deki bireylerin gelenek görenek ve inançlarına daha bağlı olduklarına işaret etmektedir.

3.5. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin öğrenim düzeyine göre özellikleri

Araştırmada dindarlık düzeyleri farklı bireyler öğrenim düzeylerine göre "okur-yazar veya ilkökul", "orta okul", "lise" ve "üniversite veya yüksek okul" olmak üzere dört grupta ele alınmışlardır. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin öğrenim düzeylerine ilişkin yüzdeler ve χ^2 sonuçları Tablo - 6'da sunulmuştur.

Tablo - 6'da görüleceği gibi, araştırmaya katılan 860 bireyden, % 7'si okur yazar veya ilkökul mezunu, % 8'i orta okul, % 28'i lise; ve % 57'si üniversite veya yüksek okul mezunu olduklarını belirtmişlerdir.

Satır yüzdeleri incelendiğinde, çok dindar olduğunu ifade edenlerin % 31'inin okur yazar veya ilkökul mezunu, % 33'ünün ise üniversite veya yüksek okul mezunu oldukları anlaşılmaktadır. Yine kendisini "dindar" olarak ifade edenlerin (n=312) % 51'i üniversite veya yüksek okul mezunudur. Dikkati çeken diğer bir husus, din ile hiç ilgisi olmayanların (n=111) % 71'i üniversite veya yüksek okul mezunudur.

Sütun yüzdeleri kısmında her grup kendi içinde gözlenecek olursa, okur yazar veya ilkökul mezunları arasında çok dindar veya dindarların % 81 oranında olduğu anlaşılmaktadır. Öğrenim düzeyi yükseldikçe çok dindar ve dindarların oranında bir azalma gözlenmekte, buna karşın, özellikle üniversite veya yüksek okul mezunları arasında din ile hiç ilgisi olmayanların oranında (%16) bir yükselme ortaya çıkmaktadır. Yüzdeler arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < .0001$). Sonuç olarak öğrenim düzeyi düştükçe çok dindar ve dindarların oranında bir artış; buna karşın din ile hiç ilgisi olmayanların en çok öğrenim düzeyi yüksek gruplar arasında yer aldıkları görülmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe, insanlar birçok olguyu neden-sonuç ilişkisine bakarak irdelemeyi ve sorgulamayı öğrenirler. Dolayısıyla inançları da sorgulayabildikleri söylenebilir.

SED'e ilişkin bulguların yorumunda söylenenler, bu bulgular için de geçerlidir. Örneğin öğrenim düzeyi düşük ve kendisini alt SED'de gören bireyler daha dindar ve daha muhafazakar eğilim içinde görünmektedir.

3.6. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin başvurdukları yardım kaynaklarına göre özellikleri

Araştırmada dindarlık düzeyleri farklı bireyler başvurdukları yardım kaynaklarına göre sekiz gruba ay-

Tablo 7. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin, başvurdukları yardım kaynaklarına göre yüzdeleri ve χ^2 sonuçları

Yard. Kay Dindarlık düzeyi.	Hiç kimse	Büyükler	Arkadaş	Din adamı	Psikiyat	Psikolog	Psik. Danışma	Birden çok	Toplam % (n)
SATIR YÜZDEL ERİ									
Çok Din	22	9	13	6	0	3	3	44	100(32)
Dindar	15	12	25	2	0	0	1	46	100(302)
Az ilgili	11	6	31	0	1	1	1	49	100(396)
Hiç il. de	23	5	32	0	1	2	3	34	100(111)
Top % (n)	15 (122)	8 (69)	28 (237)	1 (8)	0 (4)	1 (7)	1 (11)	46 (383)	100(841)
SÜTUN YÜZDEL ERİ									
Çok Din	6	4	2	25	0	14	9	4	4(32)
Dindar	36	51	32	63	25	14	18	36	36(302)
Az ilgili	37	36	51	13	50	43	45	50	47(396)
Hiç il. de	21	9	15	0	25	29	27	10	13(111)
Top % (n)	100(122)	100 (69)	100(237)	100 (8)	100 (7)	100 (7)	100 (11)	100(383)	100(841)

DF = 21, $\chi^2 = 48.706$, $p = .0006$ ****

rilmişlerdir. Dindarlık düzeyi farklı bireylerin başvurdukları yardım kaynaklarına göre yüzdeleri ve χ^2 sonuçları Tablo - 7'de sunulmuştur.

Tablo - 7'deki satır yüzdelerinde görüleceği gibi, araştırmaya katılan 841 kişiden % 15'i hiç kimseden yardım almadıklarını, % 8'i büyüklerinden, % 28'i arkadaş, % 1'i din adamı, % 0.1'i psikiyat, % 1'i psikolog, % 1'i psikolojik danışmanlardan, % 46'sı ise birden çok kaynaktan, başı dara düştüğünde yardım aldıklarını ifade etmişlerdir. Görüldüğü gibi, "arkadaş" en önemli yardım kaynağı olarak görülmektedir.

Sütun yüzdelerine bakılırsa; hiç kimseden yardım almayan grubun % 42'si kendisini çok dindar veya dindar olarak ifade etmektedir. Yine büyüklerden yardım alanların % 55'i, din adamlarından yardım alanların % 88'i çok dindar veya dindar olduklarını belirtmektedirler. Denilebilir ki çok dindar veya dindarların başvurdukları yardım kaynakları, genelde büyükler, arkadaş, din adamlarıdır veya, "hiç kimse"dir. Psikolojik danışmanlardan yardım alanlar arasında çok dindar veya dindarların oranı % 27, din ile hiç ilgili olmayanlar da % 27'dir. Genel olarak bakıldığında dinle ilgisi olmayanların yardım aldıkları kaynaklar, psikolog, psikolojik danışman, psikiyat veya "hiç kimse" olarak çıkmaktadır. Dinle ilgisi olmayanların büyüklerinden daha düşük oranda yardım aldıkları gibi, din adamından yardım alan olmamıştır. Grupların yüzdeleri arasındaki farklar anlamlı çıkmıştır ($p > .001$). Genel olarak denilebilir ki, dindar kişilerce yardım kaynakları olarak din adamı, büyükler, arkadaş, en çok kullanılırken, dinle ilgisi olmayanlar daha çok psikolog, psikolojik danışman, psikiyat gibi profesyonel mesleklerden yararlanma eğilimindedir. Bu bir önceki bulguyla da bağlantılıdır. Şöyle ki dinle ilgisi olmayanların eğitim düzeyleri yüksek çıkmıştı. Dolayısıyla dinle ilgisi olmayan, yük-

sek eğitilmiş kişilerin profesyonellere başvurmaları bu sonuçlara göre doğal ve tutarlı görünmektedir.

3.7. Dindarlık Düzeyleri Farklı Bireylerin Falcı, Medyum, Üfürükçüye Gitme, Büyü Yaptırma, Kurşun Döktürme, Muska Yazdırma, Adak Adama, Yatır Ziyareti, Sadaka Verme ve Yıldız Falına İnanma Durumlarına Göre Özellikleri

Araştırmada dindarlık düzeyleri farklı bireylere falcıya gitme durumları ve ne sıklıkta gittikleri sorulmuştur.

"Ne sıklıkta falcıya gidersiniz?" sorusuna cevap veren 761 bireyden % 2'si (n=15) falcıya "her zaman"; % 6'sı "bazen" gittiklerini belirtmişler; % 92'si ise "hiç" falcıya gitmediklerini ifade etmişlerdir.

Falcıya her zaman gidenlerin % 60'ı kendilerini çok dindar veya dindar olarak görmektedirler. Dinle ilgisi olmayanlar arasında falcıya gidenlerin oranı ise % 7'dir. Falcıya hiç gitmediğini söyleyenlerin % 61'i ise kendilerine din ile ya çok az ilgili, ya da ilgisiz olarak belirtmişlerdir.

Grupların yüzdeleri arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < .01$). Buradan hareketle denilebilir ki falcıya gitme ile dindarlık düzeyi arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır.

Bu bulgular dini inançların falcılık gibi aktivitelerle toplumumuzda içiçe girdiği biçiminde yorumlanabilir. "Fala inanma ama falsız da kalma" biçiminde söylenen sözlerin de insanların kendisine ve geleceğine ilişkin bilinmeyenlere ulaşma eğilimini yansıttığı, bu insanların gelecek kaygısı içinde olduğunu, insanların bu yöndeki ihtiyaçlarının karşılanması bakımından dini inançların yanısıra falcılık baktırmanın dindar kesimler arasında yaygın olduğu anlamına gelebilir. Dindar kişinin daha çok alt sosyo

-ekonomik düzeyde yer aldığı da hatırlanacak olursa, geçim sıkıntısı ve benzeri sorunlar bu insanları fal baktırma, mucize bir durumun ortaya çıkmasına umut bağlama gibi durumlara yöneltmiş olabilir.

Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin medyuma ne sıklıkta gittikleri incelendiğinde, 747 bireyden ancak % 1'inin medyuma "her zaman"; % 2'sinin ise "bazen" gittiği; % 97'sinin ise "hiç" medyuma gitmediği anlaşılmaktadır. Sütun yüzdeleri incelendiğinde "her zaman" medyuma gittiğini ifade edenlerin % 63'ünün kendilerini "çok dindar" veya "dindar" olarak ifade ettikleri görülmektedir. Aynı şekilde "bazen" medyuma gittiklerini belirtenlerin % 57'si de "çok dindar" veya "dindar" olarak görülmektedir; Tersine medyuma hiç gitmediğini bildirenlerin % 60'ı ise ya "dinle az ilgili" olduklarını veya "din ile hiç ilgili" olmadıklarını ifade etmişlerdir. Yüzdeler arası farklar önemli bulunmuştur ($p < .01$).

Sonuç olarak denilebilir ki, medyuma başarılarının çoğunluğunu dindar kimseler oluşturmaktadır. Medyuma gitme ile "tevekkül" içiçe girmiş durumdadır. İnananların medyum aracılığıyla geleceğine ilişkin bilgi alma ihtiyacı zaten metafizik bir anlayışa sahip olan bireylerin bakış açısına, felsefesine uygun görünmektedir. Diğer bir deyişle medyumlar en çok dindar insanlardan yararlanabilmektedirler. Öyleyse, medyumların kendilerine gelen kimselere karşı dini içerikli telkinlerde buldukları, gelen kişilerin inanç sistemini kullandıkları da akla gelmektedir.

Araştırmada, dindarlık düzeyleri farklı bireylerin üfürükçüye ne sıklıkta gittikleri toplam 747 kişiden % 2'si "her zaman" veya "bazen" üfürükçüye gittiklerini, % 98'i ise "hiç" üfürükçüye gitmediklerini ifade etmişlerdir. Üfürükçüye "her zaman" gidenlerin % 60'ı, "bazen gidenlerin" % 67'si kendilerini "çok dindar" veya "dindar" olarak tanımlamışlardır. Üfürükçüye hiç gitmediklerini belirtenlerin % 61'i ise "din ile az ilgili" olan veya "din ile hiç ilgili" olmayan kimselerdir. Grupların yüzdeleri arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < .0001$). Üfürükçüye gitme oranı çok düşük olmakla birlikte, üfürükçüye gidenlerin çoğunun "dindar" kişiler oldukları anlaşılmaktadır.

Buradan hareketle üfürükçülüğün inanç sistemi ile içiçe girme eğiliminde olduğu söylenebilir. Muhtemelen üfürükçüler, kendilerine gelen insanların inanç sistemlerinden de yararlanmaktadır.

Araştırmanın önemli sorularından biri de "dindarlık düzeyleri farklı bireyler ne derecede büyü yaptırmaktadırlar?" sorusudur.

Toplam 744 kişiden % 3'ü "her zaman" veya "bazen" büyü yaptırdıklarını % 97'si ise "hiç" büyü

yaptırmadıklarını belirtmişlerdir. Sütun yüzdeleri incelendiğinde ise; büyü yaptırdığını ifade edenlerin yaklaşık % 60'ının kendilerini "çok dindar" veya "dindar" olarak tanımladıkları anlaşılmaktadır. Tersine, "hiç" büyü yaptırmadıklarını ifade edenlerin % 61'i ise "din ile az ilgili" olan veya "hiç" din ile ilgisi olmayan kişilerdir. Grupların yüzdeleri arasındaki farklar anlamlı bulunmuştur ($p < .001$). Genel olarak denilebilir ki, dindarlık düzeyi yüksek gruplar arasında büyü yaptırmaya eğilimi daha yaygındır.

Elde edilen bu bulgular daha önceki bulgularla tutarlılık içindedir. Büyücülerin dindar insanlardan yararlandığı ve muhtemelen İslamiyet'e dayandıkları söylenebilir.

"Dindarlık düzeyleri farklı bireyler ne derecede kurşun döktürme davranışı göstermektedirler?" Bu soruya ilişkin toplam 750 kişiden % 3'ü "her zaman", % 9'u "bazen" kurşun döktürdüğünü, % 89'u ise "hiç" kurşun döktürmediğini ifade etmiştir. "Her zaman" kurşun döktürenlerin % 70'inin; "bazen" kurşun döktürenlerin ise % 54'ünün kendilerini "çok dindar" veya "dindar" olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Yüzdeler arasındaki farklar anlamlı bulunmuştur. ($p < .0001$). Sonuç olarak, % 12 oranındaki azımsanmayacak bir grup kurşun döktürmektedir ve kurşun döktürenlerin büyük çoğunluğu "dindar" kişilerdir.

"Farklı dindarlık düzeylerine sahip bireyler ne derecede muska yazdırmaktadırlar?" sorusuyla ilgili olarak toplam 746 kişiden % 3'ü "her zaman", % 7'si "bazen" muska yazdırdığını % 90'ı ise "hiç" muska yazdırmadığını söylemiştir. "Her zaman" muska yazdırdığını söyleyenlerin % 74'ü; "bazen" yazdırdığını belirtenlerin ise yine % 74'ü kendilerini "çok dindar" veya "dindar" olarak görmektedirler. "Hiç" yazdırmadığını belirten 670 kişiden % 36'sı "dindar" iken, % 64'ü "din ile az ilgili" olduklarını veya "hiç" ilgili olmadıklarını belirtmişlerdir. Grupların yüzdeleri arasındaki farklar anlamlı bulunmuştur ($p < .0001$).

Sonuç olarak denilebilir ki, her 10 kişiden biri muska yazdırmaktadır ve muska yazdıranların büyük çoğunluğu kendilerini "dindar" olarak tanımlamaktadırlar.

"Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin adak adama oranları birbirinden farklı mıdır?" Bu soruya cevap veren 777 kişiden % 10'u "her zaman", % 28'i "bazen" adak adadıklarını; % 62'si ise "hiç" adak adamadıklarını belirtmişlerdir.

"Her zaman" adak adayanların % 62'sinin "çok dindar" veya "dindar"; % 32'sinin "din ile az ilgili" olduklarını; "her zaman" adak adayanlar içinde "din ile hiç ilgili olmayanların ise ancak % 6 oranında bulunduğu anlaşılmaktadır. Yine "bazen" adak ada-

yanların % 48'inin "çok dindar" veya "dindar" olduğu; "hiç" adak adamıyorum diyenler arasında ise "çok dindar" veya "dindar" olanların oranında bir düşüş (% 33) olduğu gözlenmektedir. Buna karşın dindarlık düzeyi düştükçe "hiç" adak adamayanların oranında bir yükselme eğilimi görülmektedir. Yüzdeler arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < .0001$). Genel olarak adak adamanın, dindar gruplar içerisinde daha yüksek oranlarda yer aldığı söylenebilir.

Araştırmada "Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin ne sıklıkta yatırımları ziyaret ettikleri?" sorusuna da cevap aranmaya çalışılmıştır. Yatır ziyaretiyle ilgili soruya cevap veren toplam 761 kişiden % 7'si "her zaman", % 19'u "bazen" yatır ziyareti ettiklerini; % 74'ü ise "hiç" yatır ziyareti etmediklerini belirtmişlerdir.

"Her zaman" yatır ziyareti edenlerin % 68'inin, bazen yatır ziyareti edenlerin % 60'ının "hiç" yatır ziyareti etmeyenlerin ise % 32'sinin "çok dindar" veya "dindar" oldukları görülmektedir. Yine, her zaman yatır ziyareti yapanlar arasında "din ile az ilgili" olan veya din ile "hiç" ilgili olmayanların oranı % 31 iken, bu oran "bazen" yatır ziyareti yapanlar için % 40 ve "hiç" yatır ziyareti yapmayanlar için % 67 olmak üzere giderek bir yükselme göstermektedir.

Yüzdeler arasındaki farklar anlamlı bulunmuştur ($p < .0001$). Beklenen ve genel kanı doğrultusunda; yatır ziyaretleri, dindar gruplar arasında daha yüksek oranlarda görülmektedir.

Araştırmada "dindarlık düzeyleri farklı bireyler ne sıklıkta sadaka vermektedir?" sorusuna da cevap aranmıştır. Sadaka verme durumuyla ilgili soruya cevap veren toplam 814 kişiden % 23'ü "her zaman", % 35'i bazen, sadaka verdiklerini; % 41'i ise "hiç" sadaka vermediklerini belirtmişlerdir. Örneklem grubu çerçevesinde denilebilir ki, toplumumuzda insanların çoğu sadaka vermektedir. "Her zaman" sadaka verenlerin % 57'sinin; "bazen" sadaka verenlerin % 44'ünün "hiç" sadaka vermeyenlerin % 26'sinin "çok

dindar" veya "dindar" oldukları anlaşılmaktadır. Yine, "her zaman" sadaka verenlerden "hiç" sadaka vermeyenlere doğru gidildikçe, "din ile az ilgili" olan veya "hiç" ilgili olmayanların oranlarında belirli bir artış gözlenmektedir. Yüzdeler arasındaki farklar anlamlı bulunmuştur ($p < .0001$). Genel olarak söylenecek olursa, din ile az ilgili veya ilgisiz olanlar da sadaka vermekle birlikte, "dindar" gruplar arasında sadaka verenlerin oranında anlamlı bir artış görülmektedir. Bu da, dinin insanlara yardım etmeyi öğütlediğine bağlanabilir.

Araştırmada, örneklem grubuna, yıldız falına inanıp inanmadıkları sorulmuştur. Yıldız falına inanıp inanmama yönünde görüş bildiren toplam 857 kişiden % 17'si yıldız falına inandığını, % 83'ü ise inandığını söylemiştir.

Yıldız falına inananlar arasında "çok dindar" veya "dindar" olanların oranı % 38 iken, yıldız falına inanmayanlar içerisinde "çok dindar" veya "dindar"ların oranı, biraz yükselerek % 41'dir. Tersine; yıldız falına "inanmayan" grup içerisinde "din ile az ilgili" olan veya "hiç" ilgili olmayanların oranı % 61 iken, yıldız falına inananlar arasında bulunanların oranı % 59'dur. Yüzdeler arasındaki farklar istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($p < .01$). Başka deyişle, dindarlık düzeyi farklı her kesim arasında yıldız falına inananlar olmakla birlikte; dindarlık düzeyi düşük gruplar arasında yıldız falına inananların oranında bir artış gözlenmektedir. Dini inançları güçlü olmayan, kesimler arasında yıldız falına inananların oranındaki yükseklik, insanların genel anlamda bir dayanağa olan ihtiyaç içinde olduklarını, dini dayanak arayışlarının yanısıra insanların başka dayanak arayışlarına da yöneldikleri şeklinde açıklanabilir.

3.8. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin Türkiye'nin geleceği hakkındaki görüşleri

Farklı dindarlık düzeyine sahip bireylere, Türkiye'nin geleceği hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Alınan cevaplara ilişkin yüzdeler ve χ^2 sonuçları Tablo - 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin, Türkiye'nin geleceği hakkındaki düşüncelerine ilişkin yüzdeler ve χ^2 sonuçları

Türkiye'nin geleceği Dindarlık düzeyi	Daha iyi olacak	Değişmeyecek	Daha kötü olacak	Toplam % (n)
SATIR		YÜZDELERİ		
Çok dindar	53	31	17	100 (36)
Dindar	39	43	18	100 (314)
Din ile az ilgili	29	48	23	100 (402)
Hiç ilgili değil	25	33	41	100 (111)
Toplam % (n)	33 (284)	44 (377)	23 (202)	100 (863)
SÜTUN		YÜZDELERİ		
Çok dindar	7	3	3	4 (36)
Dindar	43	36	28	36 (314)
Din ile az ilgili	41	51	46	47 (402)
Hiç ilgili değil	10	10	23	13 (111)
Toplam % (n)	100 (284)	100 (377)	100 (202)	100 (863)

DF = 6, $\chi^2 = 37.05$, $p = .0001****$

Satır yüzdeleri incelendiğinde, Türkiye'nin geleceği hakkındaki görüşü alınan toplam 863 kişiden % 33'ü Türkiye'nin geleceğini şimdikinden "daha iyi", % 23'ü "daha kötü" gördüklerini; % 44'ü Türkiye'nin gelecekte bugünkünden farklı olmayacağı şeklinde görüş belirtmişlerdir. Anlaşılacağı gibi örneklem grubunun ancak üçte biri Türkiye'nin geleceğine ilişkin "iyimser" bir görüşe sahiptir. Başka bir deyişle toplumumuz insanların üçte ikisi kendi ülkelerinin geleceğine ilişkin bir kaygı içerisinde. Bu sonuç, toplumumuzda umutsuzluğun, karamsarlığın, hoşgörüsüzluğün giderek yaygınlaşacağı, sonuç olarak toplumumuzun sosyal bunalımlarla ve sosyal patlamalarla yüzyüze olduğuna işaret edilebilir.

Sütun yüzdeleri incelendiğinde; Türkiye'nin geleceği hakkında "daha iyi olacak" diyenlerin yaklaşık % 50'si "çok dindar" veya "dindar" iken, % 50'si "din ile az ilgili" olan veya "hiç" din ile ilgili olmayan kişilerdir. Türkiye'nin gelecekte şimdikinden pek farklı olmayacağını "değişmeyeceği"ni belirtenler arasında dindarların oranında kısmen bir azalma gözlenmektedir (% 39), hatta gelecekte Türkiye'nin "daha kötü" olacağını belirtenler arasında dindarların oranı daha da azalmaktadır (% 31). Tersine; Türkiye'nin geleceği hakkında "daha iyi olacak" diyenlerden "değişmeyecek" veya "daha kötü olacak" diyen gruplara doğru gidildikçe "din ile az ilgili" olan veya din ile "hiç" ilgilisi olmayan grupların oranında bir yükselme görülmektedir. Yüzdeler arası farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < .0001$).

Özetle söylenecek olursa, dindarlar, Türkiye'nin geleceği hakkında daha çok iyimser bir görüşe sahipken, din ile az ilgili olan veya hiç din ile ilgili olmadığını söyleyenler, Türkiye'nin geleceği hakkında daha çok karamsar bir görüşe sahiptirler.

Bu bulgular araştırmanın yapıldığı tarihte ülkenin içinde bulunduğu sosyal - siyasal yapısıyla ilgili ola-

bilir. 1995 yılı ve daha önceki yıllar dinci militanların aydınları katlettiği mevcut sistemin sarsıntı geçirdiği ve şeriat özlemcilerinin "iktidara gelme" umutlarının yükseldiği dönemler olmuştur. Bu nedenle kendisini çok dindar veya dindar görenlerin bir kısmı Türkiye'nin geleceği hakkında kendileri açısından iyimser bir görüş kazanmış olabilirler.

Türkiye'nin geleceği hakkında karamsar olanların, muhtemelen kendi gelecekleri hakkında da karamsar oldukları düşünülebilir. Eğer öyleyse toplumun ve kendisinin geleceği hakkında karamsar duygular içinde olan bireylerin ruh sağlıklarının da etkilenilebileceği söylenebilir.

3.9. Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin kendi gelecekleri hakkındaki düşünceleri

Araştırmada dindarlık düzeyleri farklı bireyler kendi gelecekleri hakkındaki düşünceleri sorulmuş ve alınan farklı görüşlere ilişkin yüzdeler ve X^2 sonuçları Tablo - 9'da sunulmuştur.

Satır yüzdeleri incelendiğinde, kendi geleceklerinin nasıl olacağı hakkında görüş bildiren toplam 860 kişiden % 64'ü kendi geleceğinin "daha iyi", % 6'sı kendi geleceğinin "daha kötü" olacağını söylemiş; % 30'u ise durumunu gelecekte şimdikinden farklı olmayacağını ifade etmiştir.

Sütun yüzdelerine bakılacak olursa; kendi geleceğinin "daha iyi" olacağını belirtenlerin % 40'ının "çok dindar" veya "dindar" yaklaşık % 60'ının ise "din ile az ilgili" olduğu veya "hiç" ilgili olmadığı görülecektir. Aynı şekilde, dindarların oranı, kendi gelecekleri hakkında "değişmeyecek" veya "daha kötü olacak" diyen gruplar içerisinde de benzer görünmektedir. Din ile az ilgili olan veya hiç ilgili olmayan grupların kendi gelecekleri hakkındaki görüşleri birbirine yakın görünmektedir. Yüzdeler arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p > .05$).

Tablo 9 : Dindarlık düzeyleri farklı bireylerin kendi gelecekleri hakkındaki düşüncelerine ilişkin yüzdeler ve X^2 sonuçları

Kendi geleceği Dindarlık düzeyi	Daha iyi olacak	Değişmeyecek	Daha kötü olacak	Toplam % (n)
SATIR		YÜZDELERİ		
Çok dindar	56	36	8	100 (36)
Dindar	63	31	5	100 (313)
Din ile az ilgili	66	29	5	100 (401)
Hiç ilgili değil	65	25	10	100 (110)
Toplam % (n)	64 (554)	30 (256)	6 (50)	100 (860)
SÜTUN		YÜZDELERİ		
Çok dindar	4	5	6	4 (36)
Dindar	36	38	34	36 (313)
Din ile az ilgili	48	46	38	47 (401)
Hiç ilgili değil	13	11	22	13 (110)
Toplam % (n)	100 (554)	100 (256)	100 (50)	100 (860)

$$DF = 6, x^2 = 6.734, p = .3461$$

Sonuç olarak dindarlık düzeyleri farklı her grup kendi geleceğinin daha iyi olacağı görüşündedir. Ancak, her görüş içerisindeki dindarlık düzeyi farklı grupların yüzdeleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Din kurumu insanlık kadar eski bir geçmişe sahip ve etkili bir kurumdur. İnsanlar bilinmeyen ve açıklanamayan durumlar karşısında bilimsel yöntem ve ilkeler kullanmadan önce, inanmışlar ve bu inanışlarına göre yaşamlarına yön vermişlerdir. Günümüzde de din olgusu insanlar ve toplumlar üzerinde etkisini sürdürmekte, bireyleri gruplar veya topluluklar halinde bir arada tutan bir güç olarak ortada durmakta, din uğruna tartışmalar, anlaşmazlıklar hatta savaşlar olmaktadır. Kimi gruplar ise toplumsal sorunlarla karşılaştığında, buhranlar yaşandığında, toplumsal dengeyi yeniden kurmak, sarsılan düzeni uyumlaştırmak için tek çarenin "dine dönüş", "dine dayalı bir yönetim sisteminin" kurulması olduğunu ileri sürmektedir.

Din olgusunun da pozitif metodlarla incelenmesi, ruhsal ve sosyal yönlerden doğal bir olgu olarak araştırılması gerektiği düşüncesinden doğan bu çalışmada, toplumda "dindar" ve "dindar olmayan" olarak nitelendirilen bireylerin çeşitli özellikleri ortaya konulmaya, bireylerin dindarlık düzeylerinin çeşitli tercihlerini ve davranışlarını nasıl etkilediği belirlenmeye çalışılmış böylece, psikolojik danışmanların daha kaliteli hizmet sunabilmelerine katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Din olgusunun insan davranışları üzerinde yaş ilerledikçe etkisini artırdığı, düşük sosyo ekonomik düzeyde kendisini dindar olarak algılayan bireylerin davranışları üzerinde belirleyici olduğu, kadınlara kıyasla erkeklerin dindar ya da dindar olmama yönünde daha radikal bir tutum içinde oldukları ve eğitim düzeyi yükseldikçe dindarlık düzeyinde bir artış olduğu ortaya konmuştur.

Bu bulguların karşılaştırılmasını sağlamak amacıyla ülkemizde yapılmış araştırmalara rastlanmadığından, temsil ediciliği yüksek daha geniş örneklemeler üzerinde yürütülen benzer araştırmaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu tür çalışmalar ile özellikle 1970'li yıllardan sonra toplumsal ve siyasal yaşamımızda güncelliğini koruyan din olgusunun ülkemizde hangi grupların tercih ve davranışları üzerinde belirleyici bir role sahip olduğu ortaya konulabilir.

Başları derde düştüğünde, başvuru alan yardım kaynakları incelendiğinde, araştırmaya katılan bireylerin daha çok yakın arkadaşlarından ve büyüklerinden yardım talep ettikleri, daha sonra % 15'i hiç kimseden

yardım istemediklerini yaklaşık % 3'lük bir grubun psikolog, psikolojik danışman ve psikiyatr gibi profesyonel yardım kaynaklarından ve % 1'lik bir grubun da din adamından yardım istediklerini ortaya koymuştur.

Yardım kaynağı olarak yakın arkadaş ve büyüklerin görülmesi aslında toplumumuzdaki bireyler arasında yardımlaşma ve paylaşma duygusunun olduğuna işaret edebilir. Ülkemiz bireyleri arasında sosyal destek düzeyinin yüksek olması sevindiricidir. Ancak bu tür durumlarda yardım talep eden bireye sunulan yardım daha çok yardım sağlayan bireyin istekleri, önerileri ve toplumsal beklentiler yönünde olmakta, yardım talep eden bireyin istekleri pek gözönüne alınmamaktadır. Buna bağlı olarak da sağlanan yardım ile bireyin, toplumsal beklentilerle büyük ölçüde ters düşmeden, kendi istek ve ihtiyaçlarını karşılaması, kendi kendine yeter, daha bağımsız ve problem çözücü davranışlar ortaya koyması ihtimalini azaltmaktadır.

Her ne kadar din olgusu etkisini korusa da, din adamı, sorun çözmede başvuru alan bir yardım kaynağı olarak görülmektedir. Ülkemizde dini içerikli davranışların, gerçekte bu alanda temayüz etmiş kişiler ya da imam, hatip, hoca gibi din adamları aracılığıyla yönlendirilmesinden çok, bireylerin sosyal beklentilerine uyma, arkadaş desteği sağlama, bir gruba ait olma gibi istek ve ihtiyaçları aracılığıyla dini içerikli davranışlar ortaya koydukları ileri sürülebilir. Bu durum çalışmada elde edilen ve aslında semavi dinlerde de yeri olmayan ancak tek tanrılı dinlerden önce, insanların animizm temelli çeşitli inanma davranışları olarak ortaya koydukları, adak adama, falcıya gitme, büyü yaptırma, muska yazdırma, yata ziyaretleri gibi davranışların çokluğunda da gözlenmektedir.

Bireylerdeki inanma ve bağlanma ihtiyacı, geleceğine ilişkin belirsizliği giderme çabası bireyleri semavi dinlerde de yasaklanmış olan din dışı arayışlara yöneltmektedir. İlginç olan, bu tür arayışların kendilerini "dindar" ve "çok dindar" olarak algılayan bireyler arasında daha da yaygın olmasıdır. Buna göre bu bireylerin davranışları üzerinde dini konularda profesyonel eğitim almış kişilerden çok kendini dindar olarak adlandıran bireyin istek ve beklentilerinin belirleyici rol oynadığı ifade edilebilir.

Dindar bireyler, falcıya gitme, adak adama, muska yazdırma, üfürükçüye gitme gibi daha ilk çağlardan beri ortaya konan mistik davranışlar içine girerken, kendilerini dindar olarak algılamayan bireyler ise yıldız falı, burçlara inanma gibi daha sonra ortaya atılan ve uzaydaki çeşitli gezegen ve yıldızların, çevremizdeki cisimlerin bireylerin karakter ve geleceğini belirlediği düşüncelerine inanmakta, yıldız falına ba-

karak kendilerini tanıma çabasına girmekte, geleceklerine ilişkin bir öngörü sağlayarak sahip oldukları belirsizliğin üstesinden gelme çabası içine girdikleri söylenebilir. Kısaca ister dindar olsun ister dindar olmasın her birey çevrelerindeki ve kendileriyle ilgili olan belirsizliği giderme çabası içerisinde.

Geçmişte olduğu gibi, şimdi ve gelecekte de insanlar bilinmeyenlerle, karşısında aciz kaldıkları durumlarla karşılaşacaklar, bilinmeyi anlamak, aciz kaldığı durumun üstesinden gelmek, meraklarını gidermek, kendini ve başkalarını tanımak, sorunlarını çözmek çabası içinde olacaktır. Bütün bu konularda insanların duydukları ihtiyacı, belli ölçülerde, dini inançların yanısıra kurşun döktürme, fal baktırma, medyuma gitme, yıldız falına inanma gibi eylemler karşılayabilir. Ancak akıl çağında, bireylerin ihtiyacını karşılamak, sorunlarının çözümüne katkıda bulunabilmek için bilimsel anlayış ve yöntemleri kullanmak gerekmektedir.

Basın yayın araçları ile, hemen her gün falcılık, medyumluk, büyü, yıldız falı v.b. eylemlerle ilgili özendirici, insanlarda merak uyandırıcı, yayınlar yapılmaktadır. Bunlara ek olarak dini temelli bir yönetimi, şeriatı öven programlar düzenlenmektedir. Bu tür programların yasaklanmasını istemek kolaycı bir yaklaşım olur. Zaten kanunlara uymayan bir durum söz konusu olduğunda yetkili kurumların görevlerini yapması beklenir. Asıl olan bilim adamlarının, düşünürlerin, bu kurumlarda çalışma yapan kişilerin, bu tür programların olumsuz etkisini azaltmaya yönelik, halkı bilgilendirmeyi, aydınlatmayı en önemlisi de düşündürmeyi hedefleyen programlar yapmasıdır.

Buna ek olarak orta öğretim kurumlarında, "dinler tarihi", "din felsefesi", "felsefe" gibi dersler okutulur

din olgusu ele alınmalı, bu konuda genç kuşaklarımızın düşüncelerini sağlayıcı bir ortam yaratılmalıdır.

Özellikle 1980'li yıllardan sonra dini siyasi ya da kişisel çıkar amacıyla kullandığı izlenimi veren çeşitli kişi, kurum, grup veya partilere ilişkin toplumdaki bireylerin bilgilendirilmesi ve bu konudaki farkındalık düzeylerinin artırılması bir zorunluluktur. Dini bir olgu olarak kabul edip, bireyin, dinden özgürce yararlanabileceği, ancak, dinin çeşitli odaklar tarafından belli amaçlar uğruna, bireyin ve toplumun gelişimini engelleyecek biçimde kötüye kullanılmasına karşı duyarlı bir ortam yaratılmalıdır.

KAYNAKLAR

- [1] Arsel, İ. (1991): *Şeriat ve Kadın*. TÜMDA, 9. Baskı.
- [2] Ellis, A. (1987): Religiosity and emotional disturbance: A reply to Sharkey and Malony. *Psychotherapy*, 24 (4), 98-101
- [3] Sharkey, Paul W. 1986: Religiosity and emotional disturbance: A test of Ellis's thesis in his own counseling center. *Psychotherapy*, 23 (4), 76-82
- [4] Özdoğan Ö. (1995): *Dindarlıkla ilgili bazı faktörlerin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi) Ankara.
- [5] Lynn, S. Jay., Garske, J. P. (1985) : *Contemporary psychotherapies (Models and Methods)* Charles E. Merrill Publishing Company.
- [6] Özgüven, İ.E (1995): Üniversite öğrencilerinin siyasi tutum ve davranışları. II. Eğitim Bilimleri Kongresi, Ankara.
- [7] Koenig H.G. ve ark. (1988): The use of religion and other emotion regulating coping strategies among older adults, *The Gerontologist*, 28 (3), 303-312.